

УДК 341+323.28

А. Б. Сабадах*аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка***БОРОТЬБА ЗАХІДНИХ КРАЇН З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ ПІСЛЯ 11 ВЕРЕСНЯ 2001 Р.**

Постановка проблеми. Терористичний акт 11 вересня 2001 р., результатом якого стала загибель близько трьох тисяч осіб, знищення Світового торговельного центру та частки Пентагону, перетворився на поворотний пункт боротьби західних країн з міжнародним тероризмом. Конфлікти в Іраку та Афганістані стали найбільш тривалими війнами в історії США. Також як приклад можна навести і Ірландську республіканську Армію (ІРА), яка чинила опір урядовим силам Британії протягом чверті століття. Не менше півстоліття тривають заворушення у Колумбії. Слід також згадати, що Аль-Каїда оголосила війну США ще у 1996 р.

На серпень 2016 р. кількість американців, що загинули в Афганістані, складає 2 383 особи. Ще 4 504 військових загинуло під час Іракської війни. До цього слід додати ще декілька тисяч цивільного персоналу, що працювали за контрактом. Таким чином загальна кількість загиблих наближується до 10 тис. осіб. Ще близько 50 тис. осіб під час цих двох воєн отримали поранення [1, с. 7]. А загальні економічні збитки країни оцінюються від 4 до 6 трлн. дол. США [2].

Під час т.зв. «арабської весни» Аль-Каїда взяла на себе відповідальність за хвилю політичних протестів, що прокотилися по всьому арабському світу. Вони призвели до череди громадянських воєн, які повністю змінили політичний ландшафт регіону. У Лівії політичне бродіння швидко загострилося, спровокувавши іноземне військове втручання та швидко наблизивши кінець режиму М. Каддафі. Результатом стала хаотична ситуація, якою швидко скористалися джихадські елементи. Зіткнувшись із жорстокими урядовими репресіями, протести у Сирії набули насильницького характеру, і до кінця 2011 р. Сирія була втягнута у тривалу громадянську війну. Ситуація ще більше загострилася у березні 2014 р. коли Росія розв'язала гібридну війну на території України та у вересні 2015 р., коли втрутилась у події у Сирії, надаючи військову допомогу режиму Б. Асада.

До цього слід додати безпрецедентну хвилю біженців та мігрантів з країн Близького Сходу та Північної Африки, а також події 13 листопада 2015 р., коли водночас у Парижі відбулися кілька терористичних актів: вибухи біля стадіону «Стад де Франс», де проходив товариський матч між збірними Франції та Німеччини, на якому був присутній президент Ф. Олланд, розстріл відвідувачів ресторану, та інцидент із заручниками у театрі «Батаклан». Загалом загинуло не менше 129 осіб. Інші терористичні акти – у Великій Британії, Бельгії, Нідерландах, Німеччині – свідчать про актуальність терористичної загрози.

Аналіз останніх досліджень. Питання еволюції форм та методів терористичної діяльності, його характеристик та особливостей прояву досліджувалися у працях Ю. Антояна, П. Грабовського, В. Ємельяно-

ва, В. Ліпкана, Г. Мартіна, М. Сейджмена, Б. Хоффмана та інших учених. Окремі експерти у центр уваги поставили теорію соціальних і терористичних зв'язків (С. Богатті, К. Карлей, Д. Крекхардт, Д. Ремінг), інші – соціологічні характеристики терористичних соціальних мереж (Д. Джоунс, Ш. Мішал, М. Сміт). Актуалізуються дослідження взаємозв'язків тероризму і міграційних процесів (М. Паркес, Х. Робертс, Д. Тенесс, М. Фанк, А. Шмідт, М. Паркес, Х. Робертс, Д. Тенесс, М. Фанк, А. Шмідт), тероризму і гібридної війни (Р. Гленн, А. Ечеварріа, Б. Немет, Ф. Хоффман). Проте ця проблематика за своїми масштабами та проявами потребує перманентного аналізу.

Мега статті – висвітленні досвіду боротьби західних країн, насамперед США, з міжнародним тероризмом.

Виклад основного матеріалу. Ісламська держава (далі – ІД) на кінець 2016 р. здійснила майже 150 атак у більш ніж двох десятках країн, що забрало життя понад 2000 осіб [3, с. 1]. Ще не так давно серед американців та європейців була поширена думка, що насильство Ісламської держави якимось чином залишатиметься обмеженим арабськими країнами, і загроза для Заходу буде полягати у випадкових, ізольованих атаках «самотніх вовків», що діють незалежно від будь-яких організаційних імперативів або вказівок. Всі сподівання зникли 13 листопада 2015 р., коли водночас у Парижі відбулися кілька терористичних актів. Сьогодні страх і побоювання дуже швидко проникають у національний дискурс західних країн. Слід визнати, що тероризм занадто часто монополізує діалог з питань національної безпеки в емоційних дебатах, що приводить до аргументів, які часто не мають фактичних підстав.

Одним із ключових елементів стратегії протидії міжнародному тероризму є обмеження територій їхньої активності. Терористичні притулки мають вирішальне значення для тривалості життя терористичних груп, і контрольована ними територія має важливе значення для підготовки нових загонів терористів. Після багатьох років розгортання військ США, десятиліття діяльності спеціальних сил, місій та запровадження розвідувальних операцій, а також спостереження можна дійти висновку, що альтернативи контролю території немає.

Коли Сполучені Штати та їхні західні партнери обмежують простір для терористів наземними військами, спеціальними силами та спецслужбами, загроза знижується. Вбивство або захоплення терористичних лідерів вважається критичним елементом цієї кампанії, але тільки тоді, коли сили безпеки ліквідують безпечні притулки. Це вочевидь продемонстрували приклади у Сирії, Ємені, Афганістані та Сомалі [4, с. 12].

З іншого боку, ІД побудувала мережу зовнішніх операцій в Європі, що майже повністю уникнула спостереження спецслужб деяких європейських країн, як

мінімум, за два роки до цієї атаки. Є величезна підозра, що вона діє незалежно від військових успіхів ісламістів. За даними американських розвідувальних та оборонних службових осіб, ІД вже розгорнула сотні бойовиків в Європейському Союзі, а також сотні інших, направлених до Туреччини. Інвестиції в оперативний персонал гарантують, що ІД збереже свою ефективність та міжнародну спроможність до терористичного удару. Крім цього, до певного часу «сплячі» терористичні осередки, які ІД успішно розкидала по всій Європі, є ще однією серйозною проблемою, яка пов'язана з кількома тисячами європейських іноземних бійців, які брали участь у конфліктах на Близькому Сході, а потім повернулися додому. За оцінками спецслужб країн ЄС, понад 7 тис. європейців за останні чотири роки відвідали Сирію [5]. А всього у світі нараховується майже 40 000 осіб з понад 100 країн, які пройшли вишкіл у Сирії та Іраку. Це значно перевищує кількість іноземних бійців, що проходили підготовку в Афганістані (від 4 до 25 тис. осіб) [6]. Як стверджують у своїй книзі «ІДІЛ: Держава терору» Д. Стерн і Дж. М. Бергер, зростаюча кількість іноземних бійців у Сирії конкретно вказує на підвищення ризику тероризму, який може тривати роки [7, с. 99]. Слід також підкреслити, що серед тих, хто пройшов підготовку в ІД є багато представників держав, що раніше не брали участь у терористичних актах (країни латинської Америки, Балі, Беніну, Бангладеш тощо).

Слід також зазначити, очевидних показників або параметрів оцінки динаміки сучасних конфліктів немає. Сама війна все більше стає справою маніпулювання сприйняттям. Це особливо актуально у царині тероризму. Терористичні напади призначені для драматичних подій, розраховані на захоплення уваги та створення тривоги, що змушує людей перебільшувати сили терористів і загрозу, яку вони становлять.

Суспільство сприймає кожен терористичний акт як провал безпекових можливостей. Крім того, прогрес у зниженні оперативних можливостей терористів, зниження динаміки і рекрутування терористів або перешкоджання їхньому фінансуванню досить повільний, хоча і очевидний. Але емоційна незадоволеність залишається. Політичні лідери іноді занадто поспішають з оцінками про перемогу над терористами, що не додає довіри до їхніх заяв та дій після чергового терористичного акту.

Головним плюсом є те, що найбільш погані сценарії не були реалізовані. Зокрема, терористи не отримали доступу до зброї масового враження. Але вже з'явилися свідчення про спроби ІД залучити фахівців з хімічної зброї [8]. Також стає очевидним, що ані Аль-Каїда, ані ІД не мають масової підтримки серед мусульман. Переважна більшість мусульман, опитаних протягом багатьох років, висловлюють негативне ставлення до джихадських організацій, ще менша частка підтримує Аль-Каїду та ІД. У деяких арабських країнах у процесі опитування 2013 р. виявлено лише 13% таких [9]. Відповідно до опитування у 2015 р. ІД у різних країнах підтримували від 0% (Ліван, країна шіїтської більшості) до 14% (Нігерія).

Позитивним моментом є те, що кількість загиблих від терористичних актів у західних країнах поступово, але неухильно скорочується. Під час восьмирічної Ал-

жирської війни (1954 – 1962 рр.) у Франції було вбито близько 5 тис. осіб [11]. Кількість загиблих внаслідок діяльності ІРА складає близько 3600 осіб. Більше тисячі людей загинуло у процесі баскського сепаратистського руху в Іспанії.

З початку 1970-х рр. і до початку 1990-х рр. терористична активність виходила від сепаратистських та екстремістських груп західноєвропейських країн, насамперед Північної Ірландії та Іспанії. У середині 1990-х рр. кількість терористичних актів у цьому регіоні різко зменшилася, але вони спалахнули з новою силою на Балканах та на Північному Кавказі. Третій пік прийшовся на 2014-2015 рр., внаслідок посилення ісламського екстремізму та підвищення кількості терористичних актів на сході України [12, с. 3].

У 2016 р. були здійснені 142 спроби терористичних актів. Серед них більше половини (76) припадає на Велику Британію, 23 – Францію, 17 – Італію, 10 – Іспанію, 6 – Грецію, 5 – Німеччину, 4 – Бельгію та 1 на Нідерланди. Необхідно підкреслити, що левову частку смертельно небезпечних атак здійснили джихадисти. Більшість арештованих терористів в європейських державах також були ісламськими екстремістами. Якщо у 2014 р. кількість заарештованих складала 395, то у 2015 р. – 687 і у 2016 р. – 718. Водночас різко зменшилася кількість заарештованих представників радикальних лівих партій та сепаратистів. У 2015 р. таких відповідно нараховувалося 67 та 168, а вже у 2016 р. – 31 та 84. Якщо взяти дані за шість років (2011-2016 рр.), то серед країн Західної Європи найбільша кількість терористичних актів зафіксована у Німеччині (130), Франції (161) та Великій Британії (559).

Багато фахівців зазначають певний взаємозв'язок між кількістю терористичних актів та зростанням кількості біженців з країн Близького Сходу та Північної Африки. Особливо загрозливою ця тенденція виявилася на початку другої декади ХХІ ст. Зокрема, у 2012 р. було зафіксовано 72 437 нелегальних перетинань зовнішніх кордонів ЄС та 344 928 тих осіб, хто незаконно перебував на території Союзу [13]. Війна у Сирії створила ще більш потужний та нерегульований потік біженців. Відповідно до даних Верховного Комісара ООН у справах біженців, на 1 квітня 2014 р. їх нараховувалося 2 582 777 осіб [14]. Але вже у 2015 р. було зафіксовано у 5 разів більше мігрантів, що досталися країн Союзу морем та вдвічі більше звернень щодо надання притулку, ніж у попередній рік [15].

Проте, сьогодні основна зона нестабільності в Європі знаходиться на сході України, на Донбасі. У результаті дій сепаратистів за підтримки Кремля, тільки у 2015 та 2016 рр. на цій території зафіксовано відповідно 1 113 та 4 449 терористичних актів. Для порівняння, у перманентно нестабільній Туреччині ці показники складають 348 та 729. Ще більша різниця спостерігається у порівнянні з Великою Британією (151 та 105), Німеччиною (67 та 65), Грецією (28 та 56), Росією (54 та 51), Францією (51 та 40).

Дивлячись у майбутнє, можна припустити, що ІД після серії невдач у Сирії та Іраку та серйозного послаблення позицій здійснив кроки щодо примирення і повторного злиття з Аль-Каїдою. Попри визнані відмінності в ідеологічних акцентах, тон і стиль між Ісламською державою та Аль-Каїдою, головною пере-

шкодою для примирення є інтенсивна особиста ворожнеча між аль-Багдаді і аль-Завахірі.

Смерть першого прокладає шлях до зближення та об'єднання сил тероризму. Незалежно від подальшого перебігу подій, будь-яке примирення між Ісламською державою та Аль-Каїдою або повторне об'єднання глибоко змінить нинішній конфлікт і призведе до суттєвої ескалації загрози іноземних терористичних операцій у країнах Заходу.

Проте, за даними Національного антитерористичного центру, ще до оголошення війни США проти ІД, діяльність останньої фіксувалася у 7 країнах світу. У 2015 р., коли адміністрація Б. Обама визначила стратегію боротьби з тероризмом, це число збільшилося вдвічі. А вже у серпні 2016 р. прийшло повідомлення, що ІД повністю функціонує у 18 країнах.

Тим часом, Аль-Каїда також присутня у більшій кількості країн (до 25) сьогодні, ніж це було у 2001 р. і втричі більше, ніж за часів президенства Б. Обама у 2009 р. Три аспекти, на яких ґрунтується контртерористична стратегія – знищення керівництва, навчання та тренінг місцевих сил і боротьба з насильницьким екстремізмом – поки що не досягли бажаного результату.

Чверть століття тому прем'єр-міністр Великобританії Маргарет Тетчер назвала публічність киснем тероризму. Сьогодні це місця безпечного притулку, які підтримують і живлять тероризм, насамперед, Левант і Ірак, Північна Африка, Арабський півострів і Південь Азії.

Західні країни за сучасних умов беруть до уваги декілька ключових чинників. Важливо розірвати зв'язки терористів та населення, яке забезпечує їм допомогу та підтримку. Це, у свою чергу, тягне за собою завдання позбавлення противника безпечного притулку, свободи пересування, ресурсів та підтримки. Продовжує бути актуальним ідентифікація та нейтралізація екстремістів та системні зусилля щодо створення безпечного середовища, від локального до регіонального і глобального рівнів.

Все більше уваги потребує постійна та ефективна нейтралізація ворожої пропаганди та підвищення дієвості власних інформаційних операцій через комплексне планування. До цього слід додати необхідність посилення координації міжвідомчих зусиль по створенню ефективних і відповідальних механізмів цивільного управління, які усувають фундаментальні причини тероризму.

Дуже важливим вважається використання превентивних заходів (можливостей реабілітації) для відвернення потенційних терористів від екстремізму. Ці заходи мають значно більший потенціал, ніж про це говорять аналітики, особливо тому, що багато молодих осіб підпадає під вплив екстремістів, не повністю розуміючи ідеологію, яку ті сповідають. Програми для роботи з радикалізованою молоддю можуть допомогти. Члени Аль-Каїди, захоплені у перші роки після 11 вересня, були ідеологічно налаштовані на ісламістську революцію. Молодь, що приєдналася до Ісламської держави сьогодні, включаючи багато з тих тисяч людей, які пройшли Сирію, мало розмірковують про відданість ідеології, за яку вони виступають.

Висновки. Аналіз змісту та форм контртерористичної діяльності західних країн у XXI ст. свідчить

про поступове усвідомлення суспільством загрози, що виходить від тероризму. Останній намагається повною мірою використовувати можливості глобалізації, досягнення науково-технічного прогресу. Динамічно змінюються організаційні форми, ресурсні можливості та цільові орієнтації міжнародного тероризму. Все це потребує системного розгляду і визначення головних тенденцій з метою недопущення проявів екстремістської діяльності на теренах України.

Література

1. Jenkins B. M. Fifteen Years On, Where Are We in the "War on Terror"? CTC SENTINEL. September 2016. P. 7 – 12.
2. Cordesman A. The FY 2016 Defense Budget and U.S. Strategy, Key Trends and Data Points. Center for Strategic and International Studies. March 6, 2015. URL: <https://www.csis.org/analysis/fy2016-defense-budget-and-us-strategy-key-trends-and-data-points>
3. Hoffman B. The Global Terror Threat and Counterterrorism Challenges Facing the Next Administration. CTC SENTINEL. November/December 2016. Volume 9, Issue 1. P. 1 – 6.
4. Liepman A. And Mudd P. Lessons from the Fifteen-Year Counterterrorism Campaign. CTC SENTINEL October 2016. Volume 9, Issue 10. P. 12 – 15.
5. Banks M. Returning foreign fighter Sar biggest threat to EU, Parliament warned. The Parliament: Politics, Policy And People Magazine. October 12, 2016. URL: <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/news/returning-foreign-fighters-are-biggest-threat-eu-parliament-warned>
6. Bennett G. The Wandering Mujahidin: Armed and Dangerous. Weekend Edition: United States Department of State Bureau of Intelligence and Research. August 21-22, 1993. P. 1-2.
7. Stern J. and Berger J. M. ISIS: The State of Terror. New York: HarperCollins, 2015. 421 pp.
8. Cooper H. and Schmitt E. ISIS Detainee's Information Led to 2 U.S. Airstrikes, Officials Say. New York Times. March 9, 2016. URL: <https://www.nytimes.com/2016/03/10/world/middleeast/isis-detainee-mustard-gas.html>
9. Muslim Publics Share Concerns about Extremist Groups. Pew Research Center. September 10, 2013. URL: <http://www.pewglobal.org/2013/09/10/muslim-publics-share-concerns-about-extremist-groups/>
10. Poushter J. In nations with significant Muslim populations, much disdain for ISIS. Pew Research Center, November 17, 2015. URL: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/11/17/in-nations-with-significant-muslim-populations-much-disdain-for-isis/>
11. Algeria FLN, Country Studies. In Metz H.P (Ed.). Algeria: A Country Study. Washington: GPO for the Library of Congress, 1994. P. 295 – 311.
12. Cordesman A. H. Trends in European Terrorism: 1970 – 2016. Working Draft, 18 August 2017. 56 pp.
13. FRONTEX. Annual Risk Analysis 2013. Warsaw: Risk Analysis Unit. URL: www.frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2013.pdf
14. UNHCR Syrian Regional Refugee Response. 2014. URL: www.data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php
15. UNHCR. Refugees/Migrants Emergency Response – Mediterranean. – URL: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>

Анотація

Сабадах А. Б. Борьба западных стран с международным терроризмом после 11 сентября 2001 г. – Статья.

Статья посвящена рассмотрению эволюции международного терроризма после громких актов 11 сентября 2001 г. та контртеррористичній діяльності західних країн, насамперед, США. Головна увага зосереджується на діяльності Аль-Каїди та Ісламської Держави, ступені підтримки їх з боку пересічних мусульман, зв'язку нелегальної міграції та міжнародного тероризму на європейському континенті, феномені іноземних бійців, що пройшли вишкіл у Сирії і Іраку.

Розглянуті сучасні тенденції у формах, методах діяльності терористів на європейському континенті, здійснено компаративний аналіз терористичних актів у країнах ЄС. Значна увага приділена взаємозв'язку тероризму з новими міграційними процесами з країн Близького Сходу та Північної Африки до Європи. Підкреслюється загроза розповсюдження терористичної активності через гібридну війну на сході України, що ведуть сепаратисти за підтримки Російської Федерації.

Ключові слова: тероризм, екстремізм, джихадизм, іноземні бойовики, контртерористична діяльність, нелегальна міграція, реабілітація

Аннотация

Сабадах А. Б. Борьба западных стран с международным терроризмом после 11 сентября 2001 г. – Статья.

Статья посвящена рассмотрению эволюции международного терроризма после громких актов 11 сентября 2001 г. та контртеррористической деятельности западных стран, прежде всего, США. Главное внимание сосредоточено на деятельности Аль-Каиды и Исламского Государства, степени поддержки их со стороны рядовых мусульман, связи нелегальной миграции и международного терроризма на европейском континенте, феномене иностранных бойцов, прошедших обучение в Сирии и Ираке.

Рассмотрены современные тенденции в формах, методах деятельности террористов на европейском континенте, осуществлен компаративный анализ террористических актов в странах ЕС. Значительное внимание уделено взаимосвязи терроризма с новыми миграционными процессами из стран Ближнего Востока и Северной Африки в Европу. Подчеркивается угроза распространения террористической активности через гибридную войну на востоке Украины, которую ведут сепаратисты при поддержке Российской Федерации.

Ключевые слова: терроризм, экстремизм, джихадизм, иностранные боевики, контртеррористическая деятельность, нелегальная миграция, реабилитация.

Summary

Sabadah A. B. The Fighting of Western Countries with International Terrorism after September 11, 2001. – Article.

The article is devoted to the consideration of the evolution of international terrorism after the high-profile acts of September 11, 2001 and the counterterrorism activity of Western countries, primarily the United States. The focus is on Al-Qa'ida and the Islamic State, the extent of their support from ordinary Muslims, the link between illegal migration and international terrorism on the European continent, the phenomenon of foreign fighters trained in Syria and Iraq.

The current trends in the forms and methods of terrorist activities on the European continent are considered, and a comparative analysis of terrorist acts in the EU countries is carried out. Considerable attention is paid to the relationship of terrorism with the new migration processes from the countries of the Middle East and North Africa to Europe. The threat of the spread of terrorist activity through the hybrid war in the east of Ukraine, which leads separatists with the support of the Russian Federation, is underlined.

Key words: terrorism, extremism, jihadism, foreign fighters, counterterrorism activity, illegal migration, rehabilitation.